

فلسفه و تاریخچه پیدایش عزاداری ابا عبدالله (ع) در بازار تاریخی تبریز

به مهد عزاداری برای آقا ابا عبدالله حسین(ع) معروف است و انواع شعر عاشورایی و نوحه‌های سوزناک به همراه شکل عزاداری مخصوص این خطه...

ایسنا/آذربایجان شرقی تبریز به مهد عزاداری برای آقا ابا عبدالله حسین(ع) معروف است و انواع شعر عاشورایی و نوحه‌های سوزناک به همراه شکل عزاداری مخصوص این خطه، یادآور دلدادگی مردم آذربایجان به ساحت امام حسین(ع) بوده که بهترین نمود آن نیز از سال‌های دور تا به امروز در بازار تاریخی تبریز قابل مشاهده است.

می‌گویند عزاداری در بازار تبریز به دوران صفویه بازمی‌گردد. این بازار در آن زمان، کانون تردد مسافران و کاروان‌هایی از کشورهای اروپایی، آفریقایی و آسیایی بود و درست در نقطه ثقل جاده ابریشم قرار داشت. مردم تبریز و به خصوص اصناف معروف این بازار با جمع شدن در بازار و عزاداری برای ابا عبدالله(ع)، عشق و دلدادگی خود را نثار اهل بیت(ع) می‌کردند.

هرچند که طی دوره‌های مختلف و با آمدن حاکمان غاصب و عادل، عزاداری در تبریز به شکل پیدا و پنهان ادامه یافت اما شاید اوج ارادت مردم آذربایجان به سیدالشهدا(ع) را می‌توان در سال ۱۳۰۵ مشاهده کرد. وقتی که تیمچه مظفریه، جوان‌ترین تیمچه بازار تاریخی تبریز در دوره قاجار توسط حاج شیخ آقا (بانی احداث این تیمچه) به نیت عزاداری ساخته و حتی وقف شد.

داستان نامگذاری «مظفریه» برای این تیمچه نیز در جای خود شنیدنی است. بر اساس آنچه توسط بازاریان و محققان این بازار نقل می‌شود، زمان ساخت این تیمچه به دوران ولیعهدی و حضور مظفرالدین شاه در تبریز بازمی‌گردد. مظفرالدین یک انسان بسیار حریص بود و دوست داشت تا هر چیزی را به رایگان صاحب شود، از این رو هنگام افتتاح این تیمچه در بازار حاضر شد و تعریف این تیمچه را به بانی آن می‌کرد. وقتی شیخ آقا، نظر مظفرالدین را برای تصاحب تیمچه می‌بیند، برای این که این نظر را دفع کند، می‌گوید که اعلی حضرت اگر این بنا به مذاق شما خوش آمده است، پس نامش را «مظفریه» می‌گذاریم. با این اقدام خطر پیشکش آن نیز دفع می‌شود.

عزاداری در بازار تبریز از هشتم محرم آغاز و به مدت پنج روز تا دوازدهم محرم (سومین روز شهادت امام حسین(ع)) ادامه می‌یابد و عاشقان اهل بیت(ع) در این مدت به عزاداری مشغول می‌شوند.

فلسفه و تاریخچه پیدایش عزاداری ابا عبدالله(ع) در بازار تاریخی تبریز

عزاداری در تبریز به دوره قراقویونلوها بازمی‌گردد

حال برای معرفی جزئیات بهتر و بیشتر از عزاداری در بازار تبریز و به خصوص فلسفه احداث تیمچه مظفریه و راسته صادقیه، به سراغ کریم میمنت نژاد، تاریخ‌پژوه معروف تبریز می‌رویم. میمنت نژاد در گفت‌وگو با ایسنا، می‌گوید: تاریخ عزاداری در تبریز قدمت بالایی دارد که بر اساس تحقیقات و یافته‌هایم، قدمت آن حتی به قبل از دوران صفویه بازمی‌گردد. اسنادی وجود دارد که عزاداری برای امام حسین(ع) در تبریز را در دوران قراقویونلوها از دودمان ترکمانان نشان می‌دهد اما این عزاداری در دوره صفویه با آزادی بیشتر و به صورت نظام مند و با سبک و سیاق آیینی گسترش یافت که ارزشمندترین و مهمترین بخش آن در بازار تاریخی تبریز بوده است.

وی می‌افزاید: تبریز از لحاظ جغرافیایی یک منطقه سردسیر است که این شرایط آب و هوایی باعث می‌شود تا با توجه به این که ایام محرم در برخی سال‌ها به فصول سرد سال می‌افتاد، عزاداری در بازار مسقف تبریز رواج یابد. حتی تعدادی از بناهای بازار تبریز نیز صرفاً به جهت عزاداری برای امام حسین(ع) به صورت وقف ساخته شده است؛ یعنی در زمان ساخت این بناها، بخشی از بازار تبریز که یک معماری با عظمت است، از جمله راسته صادقیه و تیمچه معروف و زیبای مظفریه صرفاً برای عزاداری در ایام محرم ساخته و وقف شده‌اند و در وقفنامه آن‌ها نیز به صراحت آمده که این بنا باید در ایام محرم به عزاداری برای دستگاه ابا عبدالله(ع) و در خدمت و در اختیار عزاداران باشد.

وی ادامه می‌دهد: با توجه به این نیت، معمار سازنده این بناها نیز تکلیف خود را دانسته و تمهیدات لازمه را در ساخت آن لحاظ کرده است. نمود عینی این تمهیدات در تیمچه مظفریه کاملاً قابل مشاهده است.

میمنت نژاد در خصوص نشانه های معماری تیمچه مظفریه، تشریح می کند: تیمچه مظفریه علی رغم سایر نقاط بازار به صورت دو طبقه ساخته شده است که در طبقه دوم آن (پیش از مرمت آخر)، یک بالکن گردشی بود که آخرین مرمت در بازار باعث شده تا این مسیر گردشی حذف شده و به داخل حجره ها اضافه شود. این بالکن گردشی در قدیم ایام یک نوع محل تماشاخانه بود و اکنون که آمدن بانوان به داخل بازار در ایام عزاداری محرم با محدودیت مواجه است، در زمان ساخت مظفریه لحاظ شده تا اگر احیانا بانوان نیز به بازار تشریف آوردند، بتوانند در طبقه بالای تیمچه نشسته و مجلس عزای امام حسین(ع) را همراهی کنند.

وی می گوید: تیمچه مظفریه بلندتر از سایر تیمچه ها ساخته شده تا علم های عزاداران بتوانند در آن گردش کنند. حتی این بنا «آکوستیک» ساخته شده است؛ در دوران قدیم که میکروفون و بلندگو وجود نداشت، باید شکل بنا به صورتی ساخته می شد تا صدا در داخل تیمچه دارای اکو باشد و به همه برسد. در داخل تیمچه وقتی یک فرد، نوحه می خواند، بلندی گنبد باعث می شود تا این صدا به صورت یکنواخت در تمامی قسمت های تیمچه شنیده شود که هنر دست یک معمار را به خوبی نشان می دهد.

وی می افزاید: مظفریه یک درب ورودی و یک درب خروجی دارد. دسته های عزاداری از درب ورودی وارد تیمچه شده و مراسمات خود را اجرا می کنند و با گفتن «یا حسین»، مجلس خود را به اتمام رسانده و از درب خروجی در «قیز بستنی بازار» خارج می شوند. در راسته قیزبستی، تعدادی تیمچه دیگر وجود دارد که همگی دارای سکو هستند، در حالی که سکویی در طرف ورودی تیمچه مظفریه وجود ندارد.

این تبریز شناس در خصوص دلیل احداث این سکوها، اظهار می کند: معمار اندیشیده که یک عزادار از صبح سرپا مانده و خسته است و وقتی مراسم تمام شده و هیات ها می خواهند از مظفریه خارج شوند، بر روی این سکوها نشسته و چای بخورند تا خستگی از تن درکنند. الان نیز بساط چای در تیمچه های مشرف به درب خروجی جنوبی مظفریه در ایام عزاداری فراهم است.

وی خاطر نشان می کند: تعدادی از تجار که شاید حجره هایشان طی سال تعطیل و بسته بوده و حتی ساکن ایران نبودند، در ایام محرم، آن حجره را باز و تمیز کرده و برای مجلس عزای آماده می کردند. دلیل آن هم این است که این بنا وقف است و طبق وقف باید در ایام عزاداری امام حسین(ع) برای خدمت به عزاداران باز باشد و اگر درهای آن بسته بماند، گویی عدول از وقف اتفاق می افتد. این رسم همچنان نیز پابرجا مانده است.

این تبریز شناس اظهار می کند: معمار مشخصی برای این بازار مشخص نشده ولی بانی احداث راسته صادقیه، میرزا صادق خان، والی تبریز و بانی تیمچه مظفریه تبریز نیز شیخ جعفر قزوینی معروف به حاج شیخ آقا است که بناهای بسیاری در تبریز از او به یادگار مانده است.

وی با اشاره به محلات تبریز، می گوید: هر محله یک هویت و تعصب مخصوص به خود دارد و اصطلاحا هر محله یک خانواده عمومی حساب می شود. ممکن است که هیات های مذهبی بسیاری با نام های مختلف در محلات وجود داشته باشند اما در ایام محرم تمامی این هیات ها زیر یک پرچم آن هم پرچم محله خود قرار گرفته و فقط با همان پرچم در بازار به عزاداری مشغول می شوند.

وی می افزاید: دسته عزاداران هر محله متشکل از سه هیات سینه زنان عرب، سینه زنان عجم و زنجیر زنان می شود که نوع لباس، نوع آهنگ و نوع دستگاه آن ها با یکدیگر متفاوت است. این دسته ها دارای علم های بسیار باارزش هنری، قدیمی و تاریخی نیز هستند که حتی برخی در دوران قاجار مثلا اهدایی دربار قاجار هستند که تاکنون حفظ و نگهداری شده و در ایام محرم به بازار تبریز برده می شود.

میمنت نژاد با بیان این که هر دسته در گذشته دارای یک رئیس دسته بود، ادامه می دهد: اکنون حتی در تبریز تعدادی خانواده را می توان یافت که نام خانوادگی آن ها «رئیس دسته» است. این افراد وقتی در دوران پهلوی اول اقدام به اخذ شناسنامه کرده اند، از آن ها پرسیده اند که در جامعه به چه چیز معروف هستند، با توجه به این که در آن دوران، رئیس دسته بودن دارای شان اجتماعی بسیار بالایی بود، بنابراین نام خانوادگی آن ها نیز به عنوان رئیس دسته ثبت شده است.

فلسفه و تاریخچه پیدایش عزاداری اباعبدالله(ع) در بازار تاریخی تبریز

بازار تبریز با تیمچه ها و راسته هایش یک نوع حسینیه بزرگ در شهر تبریز است

مرتضی عبدی یزدانی، مسئول دسته جات حسینی بازار تاریخی تبریز نیز در گفت و گو با ایسنا، اظهار می کند: از قدیم ایام، بازار تبریز با تیمچه ها و راسته هایش یک نوع حسینیه بزرگ در شهر تبریز بوده است. از زمانی که یادم می آید، مردان در بازار عزاداری

می کردند و زنان نیز در طبقه دوم بازار نشستند و عزاداری را همراهی می کردند و حدود ۲۵ محله متشکل از سه هیات سینه زن عرب، سینه زن عجم و زنجیرزن زیر لقای پرچم محله به عزاداری در بازار مشغول می شدند.

وی که با تربیت پدر و مادر حسینی از کودکی در مجلس عزای حسینی پرورش یافته و با شور و شوق فراوان در این راه قدم گذاشته است، می گوید: من از حدود هفت سالگی در دستگاه امام حسین(ع) هستم و از پدرم شنیده ام که تاریخ مرثیه خوانی در این بازار به اجداد گذشته بازمی گردد و در ابتدا نیز عزاداری حدود ۱۲ روز در بازار به طول می انجامید و الان نیز دسته جات به مدت پنج روز در بازار عزاداری می کنند.

یزدانی در خصوص عزاداری در بازار تبریز، اضافه می کند: معمولاً دسته جات حسینی تبریز در طول سال هر ۱۵ روز یک بار جلسه برگزار می کنند و پیش از آغاز ایام محرم نیز برای هماهنگی های لازم با دعوت رسمی در یک مسجد جمع شده و با توافق ساعت پیشنهادی برای آغاز زمان عزاداری، قرعه کشی بین دسته جات انجام می گیرد. دسته جات بر اساس این قرعه کشی، گروه بندی می شوند تا عدالت در زمان عزاداری رعایت شود.

وی ادامه می دهد: در روز عاشورا نیز چون برخی از دسته جات، برنامه هایی در محلات دارند، حدود ۱۴ دسته از محلات تبریز به بازار می آیند. در این هنگام، بازار به قدری شلوغ می شود که ساعت عزاداری از روزهای قبلی بیشتر طول می کشد، مثلاً از ساعت ۱۴ ظهر تا ۱۲ شب ادامه می یابد.

مسئول دسته جات حسینی بازار تبریز در خصوص ترتیب ورود دسته جات به بازار، می گوید: قبل از انقلاب معمولاً چهار دسته از جمله دسته جات محله امیرخیز، شتریان، سرخاب و راسته کوچه از طرف راسته صادقیه و باقی دسته جات نیز از طرف بازار امیر وارد بازار شده و در صادقیه به نوبت می ایستادند، در این هنگام به ازای هر چهار دسته از طرف دیگر بازار، یک دسته از طرف صادقیه وارد تیمچه مظفریه می شدند. در آن زمان با پیشنهاد پدرم، قرار شد تا بین دسته جات، قرعه کشی شود و تا به امروز نیز دسته های حسینی محلات تبریز با همین روال و با محبت و مودت در بازار به عزاداری مشغول هستند.

وی که بعد از فوت پدر در دو دهه گذشته مسئول هیات سینه زنان عجم محله خیابان بوده و از سه سال پیش نیز پس از فوت حاج حسین، مسئول مجمع دسته جات حسینی بازار شده است، می گوید: تمامی این خدمات ها، نوکری امام(ع) است. ما نوکری این دستگاه را می کنیم و ان شاءالله بعد از ما، کسانی عهده دار مسئولیت ها می شوند تا کارها بر زمین نماند و این نوکری ادامه یابد.

هر ساعت و هر روز از عزاداری در بازار، نوحه مخصوص به خود دارد

وی در خصوص تفاوت عزاداری در بیرون بازار با داخل بازار، اظهار می کند: شاخصی که معمول ترین عزاداری در خیابان های تبریز است با طبل و چوب انجام می گیرد ولی در بازار فقط سینه زنی و یا فقط زنجیر داریم. عزاداری در بازار آنقدر خالص و بی ریا است که می توان در گوشه ای از بازار، فردی را دید که در عالم خود عزاداری می کند و یا زنجیر به دست گرفته و خارج از دسته و در گوشه ای، عزاداری می کند. این حال و هوای خالص در بیرون از بازار وجود دارد ولی تا به این حد خالصانه نیست. هر ساعت و هر روز از عزاداری در بازار، نوحه مخصوص به خود دارد و هر دسته ای که در آن زمان در بازار است باید نوحه ای با همان مضمون را بخواند.

یزدانی در خصوص ترکیب عزاداران دسته جات نیز اظهار می کند: عزاداران دسته جات محلات از طیف مختلف بازاری، کارمند، کارگر، دکتر، مهندس و ... هستند اما همگی هنگام عزاداری یکدست لباس می پوشند و زیر لقای اباعبدالله(ع) عزاداری می کنند. طی پنج روز که عزاداری در بازار داریم، مردم از نقاط مختلف شهر و حتی خارج از شهر در بازار جمع شده و برای تماشا و عزاداری می آیند که نوعی صله رحم در این راستا انجام می شود.

وی ادامه می دهد: ترتیب عزاداری در بازار بدین گونه است که اول هیات سینه زن عرب یک محله سپس هیات زنجیرزن همان محله و در آخر هیات سینه زن عجم وارد بازار می شود و این ترتیب تا به امروز حفظ شده است. فقط دو محله ورجی باشی و شتریان هستند که هیات زنجیر آن ها قبل عرب وارد می شود.